

УДК 81'255:34
УДК 811.131.1'276.6:34]:811.163.3'255

Маја Јовановска

ПРЕВЕДУВАЊЕ ПРАВНИ ТЕКСТОВИ: МОСТ МЕЃУ СИСТЕМИ И КУЛТУРИ

Во секоја земја правото претставува еден вид еволуција на општествениот поредок. Сите историско-политички промени и културниот напредок на една земја се изразени преку правниот систем, кој, воедно, се пренесува во правниот јазик. Главна цел на преведувањето е да се постигне преводна еквиваленција меѓу текстовите, односно еквиваленција во комуникацијата меѓу јазиците и културите. За да се постигне правна еквивалентност во преведувањето, покрај јазичната еквиваленција меѓу изворниот текст и преводот, треба да се постигне и еквиваленција во влијанието на правните ефекти од изворниот текст.

Предмет на истражување на овој труд е преведувањето правни текстови и како примероци се анализираат судски пресуди од процес на кривична постапка од италијански и англиски јазик кон македонски. Текстовите се анализираат од аспект на формата и структурата на пресудата, лексичките и морфосинтаксичките карактеристики, како и можните еквиваленции при преведувањето правни текстови.

Целта на истражувањето е да се идентификуваат и да се класифицираат проблемите при преведувањето текстови со правна терминологија, поконкретно, судски пресуди од областа на организираниот криминал, кои се должат на различните правни системи, на интеркултурните разлики и на општествените околности што влијаат врз преводливоста.

Методологијата на истражување ќе се потпира на дескриптивниот приод предложен од Гидеон Тури (Toury, 1995), а се приклучува на принципите на функционалните теории, посебно на *Теоријата на скопос* (*Skopostheorie*) на Ханс Вермер, Катарина Рајс и Кристијане Норд.

Компаративниот приод на Гидеон Тури е одбран како стратегија за истражување и поради тоа што се потпира на поимот еквиваленција, што не претставува релација меѓу изворен и целен текст, воспоставена според надворешна норма која пропишува каков треба да биде преводот, туку на збир релации што овозможуваат дистинкција меѓу соодветни и несоодветни начини на преведување за културата примател. Корпусот врз кој се врши анализата е извлечен од базите на податоци на судовите во Италија и во Обединетото Кралство.

Во првиот дел од трудот, насловен *Јазичнојто толкување на правнојто и преведувањето*, се разгледува преведувањето на правни текстови преку преглед на поважните теории за преведувањето и на текстуалната типологија, потоа, се разгледува јазикот во правните текстови, лексичките и морфосинтаксички карактеристики.

Во вториот дел од трудот, под наслов *Интеркултурална и јазичније предизвици*, се фокусираме на односот меѓу јазикот и културата и на влијанието на тој однос врз изразувањето и преведувањето, како и интеркултурните разлики помеѓу правните системи.

Во третиот дел, *Еквиваленцијата и преводливоста на правни текстови*, се разгледуваат терминолошката наспроти правната еквиваленција, функционалната еквиваленција и степенот на еквиваленција.

Четвртиот дел, насловен *Традукциска анализа на правни текстови*, е посветен на анализа на преводливоста на извадоци од судски пресуди на италијански и на англиски јазик, при што ќе се разгледуваат јазичните, терминолошките и интеркултурните разлики во преведувањето од областа на организираниот криминал. Во состав на анализата ќе бидат дадени и образложени преводни решенија.

Споредба и анализа на преведувањето судски пресуди од два различни правни системи

Од анализата на двата примероци на судска пресуда од италијански и од англиски јазик при преведување кон македонски, можеме да извлечеме неколку заклучоци во однос на аспектите кои се разгледуваат за пресудата како правен текст. Разликите меѓу двата системи придонесуваат за неизбежни размислувања за начинот на кој се изразува пресудата како текст, начинот на пишување, логичката структура, како и толкувањето.

Кај пресудата во систем на граѓанско право преовладува бирократски стил, свеченост и формалност, концептуалност, апстрактност, безличност, правна техничност, аргументи главно насочени кон правници и стручни лица, како и догматска, формалистичка и техничка традиција околу на-

чинот на конципирањето на пресудата и толкувањето на законот, а има помалку образложенија за фактите од случајот. Се употребуваат правни изрази во секое обраќање на судството, архаични зборови, но и латинизмите имаат широка употреба и се поврзани со начинот на изразување на сите правници, како сведоштво за римската традиција. Од друга страна, пресудата од систем на обичајно право е повеќе колоквијална и неформална, со раскажувачки стил во делот на изнесувањето на аргументите на судијата, со поголем степен на придржување кон фактите на случајот, од што произлегува полесно разбирање на расудувањето на судијата. Тука, судскиот преседан е од фундаментално значење во решавањето на спорниот случај. Лексиката на кривичното право што се употребува во двата јазика, е во голем дел веќе позната за преведувачот и има соодветни преводни еквиваленти меѓу јазиците. Поради тоа што станува збор за ист вид правен акт, и во двата јазика се повторуваат речиси истите лексички избори.

Во двата текста има хиерархиски редослед и во структурирана поделба се изнесува текот на целокупниот судски процес. Италијанската пресуда се чини дека има поголем степен на формулизам и карактер, се наведуваат закони и се изведуваат заклучоци врз основа на законите. Од друга страна, англиската се чини дека нема фиксна структура изградена од формулирани изрази, туку има свој личен карактер.

Кај италијанските пресуди бирократската лексика, возвишениот регистар и традиционалните форми ги усложнуваат текстовите и ефективната комуникација, па преведувачот мора да користи различни средства за да му помогнат во преводот и стратегии со кои успешно ќе се пренесат информациите и целната порака. Англиската пресуда, иако поедноставна во форма и регистар, содржи долги реченици, кои многупати го усложнуваат преводот, па се прибегнува кон употребување дополнителни интерпункциски знаци заради подобро и појасно пренесување на пораката. Потоа, италијанската пресуда има мноштво на пасивни, безлични форми, сложени глаголски форми, особено со минати времиња, употреба на партиципни форми и инфинитив, номинализација, голем број различни морфолошки елементи, на кратко се одликува со долга и сложена морфосинтаксичка структура. Низ целиот текст се користат сложени глаголски форми кои ги претставуваат просторно-временските дејствија, со цел да се усогласи хронолошката секвенца на настаните. Воедно, има отстапувања од правилата на стандардниот јазик и приврзаност кон традиционалните структури. Сето тоа ја намалува читливоста и разбирливоста на текстот, што може значително да ја отежне преведувачката активност. Од друга страна, кај англиската пресуда може да се забележи дека одредени мор-

фосинтаксички карактеристики се повторуваат: номинализација, герунд, различни сложени глаголски времиња и форми; но, сепак, припадноста на системот на обичајно право придонесува за присуство на други аспекти, како зависните реченици и зачестената употреба на хипотетички реченици со кои се одликува размислувањето на судијата како одлучувач на конечната пресуда. Главно, најмногу внимание треба да се обрне на глаголските времиња и да се изберат соодветните форми во македонскиот превод, кои ќе придонесат за точно пренесување на информациите.

Разликите и особеностите на правните системи на кои припаѓаат пресудите, значително влијаат врз содржината и составот на пресудата како правен текст, што, воедно, влијае и врз преводните стратегии што се употребуваат. Во правниот италијански јазик се возвишува влијанието на пресудата како акт и се вбројуваат закони и регулативи како задолжителен дел од содржината и за оправдување за одлуката. Системот на обичајно право предвидува различен начин на донесување одлука, со разгледување на претходни случаи и извлекување заклучоци во согласност со одлуките донесени во претходните случаи, што придонесува за долгиот, исцрпен приказ на ставовите и размислувањата на судијата. Правилата што судијата ги диктира во случајот, мора да се применуваат во сите слични последователни случаи, при што самата пресуда создава право.

Можности за еквиваленција при преведувањето судска пресуда од италијански јазик

Поголемиот дел од пресудата од италијански јазик, особено делот каде што се изложува обвинението, текот на судењето и причините за донесување на одлуката, се преведуваат со формална еквиваленција. Во деловите каде што се изложуваат извадоци од поединечни судења и испрашувања, може да се забележат и повеќе различни морфолошки, синтаксички и семантички разлики, при што треба да се внимава на преведувачките стратегии за да може целосно и точно да се пренесе изворната порака. Во најголемиот дел стручната лексика има свои функционални или делумни еквиваленти, бидејќи основната судска и кривична терминологија кај изворниот и целниот јазик најчесто се совпаѓа и се задржуваат истите основни карактеристики на изворниот текст, но се приспособува на синтаксичките, граматичките структури на правилата на целниот јазик. Така, може да се постигне концептуална и функционална кореспонденција помеѓу изворниот текст и целниот текст на ниво на еден збор, една синтагма или дури и една реченица. Според анализата, може да се заклучи дека при преводот на судска пресуда од италијански кон македонски

јазик, најчесто се врши функционална еквиваленција и, во некои случаи, делумна еквиваленција. Функционалната еквиваленција е најзастапена поради тоа што концептите и термините што се употребуваат, иако се дел од различни јазици и национални системи, ги имаат истите функции и значења. Од аспект на општата стандардна лексика, се користи формална еквиваленција. При преведувањето на овој примерок, не се најде на значителни тешкотии за да се прибегне кон преформулирање, адаптација на текстот или транскрипција.

Можности за еквиваленција при преведувањето судска пресуда од англиски јазик

Во англиската пресуда неформалната наративна форма, со поголема употреба на стандардниот говорен јазик и начинот на лично обраќање на судијата, придонесува во преведувачкиот процес повеќе да се употребува буквалниот превод, па, особено во раскажувачките делови и кај општата лексика има формална еквиваленција. Иако речениците во англиската пресуда се понекогаш подолги, синтаксата не е многу сложена, јазикот е разбирлив и нема големо присуство на судски жаргон, формалност или возвишен стил. Се разбира, во деловите каде што е употребена специјалистичка терминологија, форензичка или правна лексика, зависно од контекстот, се употребува функционална и делумна еквиваленција, а во случаи на непостоен преведувачки еквивалент, се преминува на парафразирање. Во преведувањето од англиски јазик, честа е и употребата на калка во преведувањето, најмногу поради разликите меѓу правните системи. Оттаму, најголемите тешкотии во преведувањето од системот на обичајно право би се рефлектирале во правната терминологија за термини што пренесуваат правни концепти кои немаат еквиваленција во целниот јазик. Преводот од англиски јазик, како препознатлив меѓународен јазик што се употребува, во голема мера, и во меѓународни институции и судови, во значителна мера го употребува методот на транскрипција за бројни концепти, особено кога станува збор за судски процеси или постапки кои постојат само во системот на обичајно право.

Заклучоци

Правниот јазик е еден вид код преку кој се изразува правото и законодавството. Споредбата помеѓу правните јазици на два различни система ги истакнува разликите од концептуална природа, својствени за правните системи на кои тие им припаѓаат. Преведувачите не се соочуваат само

со два јазика и две култури, туку и со два правни система кои можат да бидат многу различни поради социокултурни и историски фактори што влијаат врз нив.

Поради тоа што пресудата како текст има правна сила, таа влијае врз повеќе страни и е решавачки акт со кој се реализира законот. Оттаму, преведувачот мора да изнајде соодветни, точни и разбирливи преводни решенија, кои ќе ја пренесат пораката и ќе ги задржат правните ефекти и во јазикот-цел. Пресудата како текст, може да биде значаен пример за автентичноста на една правна култура и таа би имала своја еквивалентна комуникативна функција и во изворниот и во целниот текст, бидејќи и во двата текста целта е пренесување информации во врска со правосилна одлука која влијае врз сите вклучени страни во судскиот процес.

Кога се преведува помеѓу два јазика кои припаѓаат на исто јазично семејство, полесно може да се постигне морфолошка или синтаксичка еквиваленција, додека, кога се преведува помеѓу земји кои користат ист правен систем, полесно може да се постигне лексичката еквиваленција, односно термиолошката еквиваленција во случаи кога поимите го имаат истото значење и во изворниот и во целниот правен систем. Но, апсолутна еквиваленција не може да се постигне во преведувањето меѓу различни правни системи, различни културни контексти, социоекономски и политички општества, кои негуваат различни вредности, дури и кога станува збор за два концепти кои го имаат истото јазично значење, тие не можат да бидат целосно идентични. Според анализата, може да се заклучи дека при преводот на судска пресуда од италијански кон македонски јазик, најчесто се врши формална и функционална еквиваленција и во повеќе случаи делумна еквиваленција, бидејќи целосна еквиваленција би се добила само кога двата јазика во употреба се дел од конкретно истиот национален и правен систем. Припадноста на различен правен систем е една од главните бариери во преведувањето од англиски кон македонски јазик. Во преведувањето кон македонски мора да се задржи формата и структурата на изворниот текст и не треба да се поистоветува со системот на јазикот-цел. Поради понискиот регистар и употребата на стандарден јазик во наративната форма кај англиската пресуда, во преведувањето се употребува повеќе формална еквиваленција во поголем дел од текстот. Во деловите каде што се употребува стручна лексика на кривичното право, постои, главно, термиолошка еквиваленција на јазично ниво или функционална еквиваленција. Единствените предизвици во преведувањето на англиската пресуда се појавуваат при преведувањето правни концепти кои немаат еквиваленти во македонскиот јазик.

Од изведената анализа и споредба на пресудите може да се заклучи дека бирократскиот карактер на италијанската пресуда, од кој произлегуваат повеќе лексички и морфосинтаксички изрази засновани на застарени модели на изразување што ја усложнуваат комуникацијата, придонесува за поотезнато преведување на една судска пресуда од италијански јазик, во споредба со судска пресуда од англиски јазик. Англиската пресуда има значително поедноставна форма и регистар, што во поголем дел го олеснува преведувачкиот процес. Најголемиот проблем кај англиската пресуда би биле долгите и сложени реченици, со дополнувања и меѓузависни реченици, сложени глаголски форми кои бараат внимателно разгледување за да може точно да се пренесе пораката. Освен тоа, во преведувањето на двете пресуди, поради долгите и сложени форми на речениците, се забележува дека понекогаш се користат и дополнителни интерпункциски знаци, многу пати може да се промени положбата на одреден елемент, наместо парафразирање како во изворниот текст, се користат конкретни, директни зборови и, главно, се користи формална еквиваленција и функционална еквиваленција. Но, со цел точно да се пренесат информациите и да се спроведе комуникација меѓу страните, не треба да се имитира изворниот јазик и буквално да се преведува. Во преведувањето судска пресуда треба да се стремиме кон пренесување на пораката во контекст на јазикот-цел и во рамките на морфосинтаксичките и лексички правила на целниот јазик; само така може да се постигне соодветна преводна еквиваленција.

Библиографија:

- Nord, C. (1989) *Loyalität statt Treue: Vorschläge zu einer funktionalen Übersetzungstypologie*, Lebende Sprachen.
- Reiss, K. (1981) Type, Kind and Individuality of Text: Decision Making in Translation. *Translation Theory and Intercultural Relations*, 4. Durham, Duke University Press.
- Toury, G. (1995) *Descriptive Translation Studies and Beyond*, Amsterdam, Benjamins Translation Library.
- Vermeer, H.J. (1992) *Is translation a linguistic or a cultural process?*, Heidelberg, University of Heidelberg.

Maja Jovanovska

**TRANSLATING LEGAL TEXTS: BRIDGE BETWEEN
SYSTEMS AND CULTURES**

Abstract

Translating legal texts is much more than transferring a message from one language to another. The language is a reflection of the legal system of a country, which reflects the history, culture, all laws, and legal norms of that country. The differences between legal systems and cultures affect the translation and the transfer of the legal force of all concepts, regulations, and the application of laws into the target language.

The subject of analysis of this thesis is the translation of legal texts, specifically court judgments as legal text. The analysis includes lexical and morphosyntactic characteristics, the structure and composition of the texts, in order to find the significant features that influence the translation. Furthermore, there is analysis of the legal systems to which the texts belong and their characteristics, as well as what differences between the systems affect the interpretation of the legal text. The goal is to compare the translation of court judgments from two legal systems in terms of the structure and composition of the legal text, the lexical characteristics, the morphosyntactic characteristics, and the differences between the legal systems.

The analysis is on samples of court judgments in criminal law taken from the judiciaries of Italy and the United Kingdom. At the end of the analysis, the possibilities for translation equivalence when translating a court judgment from a civil law system and the possibilities for translation equivalence when translating a court judgment from a Common law system are presented.

Keywords: legal language, intercultural differences, legal systems, translation equivalence, court judgment

Клучни зборови: правен јазик, интеркултурни разлики, правни системи, преводна еквиваленција, судска пресуда